

Panitikan sa kontemporaneong panahon: Sipat-suri sa mga naisulat na siday sa Tanauan National High School

Formanes, Daril C. ✉

Leyte Normal University, Philippines

Received: 16 July 2026
Available Online: 30 July 2026

Revised: 28 July 2026
DOI: 10.5861/ijrse.2026.26355

Accepted: 29 July 2026

ISSN: 2243-7703
Online ISSN: 2243-7711

OPEN ACCESS

Abstract

This study, entitled “*Literature in the Contemporary Period: A Critical Analysis of Siday Written at Tanauan National High School*,” aims to collect, examine, and analyze Waray literary works, particularly siday, written by students of Tanauan National High School in Leyte. As its theoretical foundation, the study is anchored in Mimetic Theory, Realism, Sociological Theory, and Psychological Theory to better understand the relationship of the literary works to reality, society, culture, experiences, and the emotions of the writers. The researcher employed a descriptive research design to identify and describe the significant themes and messages embedded in the siday. Thematic analysis was also conducted to organize and present the data systematically. Prior to the collection of the literary works, the researcher observed important ethical considerations, including securing permission, respecting the authors, and ensuring the proper use of their works. Overall, five siday were collected and analyzed. The themes that emerged from the works included love, human behavior, and educational experiences. The findings reveal that siday serves as an important medium of Waray culture and reflects the experiences of young people in the contemporary period, particularly within their community and school.

Keywords: critical analysis, contemporary literature, siday (poetry), Tanauan National High School

Panitikan sa kontemporaneong panahon: Sipat-suri sa mga naisulat na siday sa Tanauan National High School

1. Abstrak

Ang pag-aaral na ito na pinamagatang “Panitikan sa Kontemporaneong Panahon: Sipat-Suri sa mga Naisulat na Siday sa Tanauan National High School” ay naglalayong mangalap, masipat, at masuri ang mga akdang pampanitikang Waray na siday na isinulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School sa Leyte. Bilang teoretikal na pundasyon, iniangkla ang pag-aaral sa teoryang mimetiko, teoryang realismo, teoryang sosyolohikal, at teoryang sikolohikal upang higit na maunawaan ang ugnayan ng mga akda sa realidad, lipunan, kultura, karanasan, at damdamin ng mga manunulat. Gumamit ang mananaliksik ng deskriptibong disenyo ng pananaliksik upang mailarawan ang mahahalagang paksa at mensaheng nakapaloob sa mga siday. Isinagawa rin ang pagtitema upang maayos at sistematikong mailahad ang mga datos. Bago ang pangangalap ng mga akda, sinunod ng mananaliksik ang mahahalagang konsiderasyong etikal, kabilang ang paghingi ng pahintulot, paggalang sa mga may-akda at wastong paggamit ng kanilang mga akda. Sa kabuuan, limang siday ang nakalap at sinuri. Lumitaw sa mga akda ang mga temang pagmamahal, pag-uugali ng tao, at karanasan sa pag-aaral. Ipinakikita ng mga natuklasan na ang siday ay mahalagang daluyan ng kulturang Waray at repleksiyon ng karanasan ng kabataan sa kontemporaneong panahon at sa kanilang sariling pamayanan at paaralan ngayon.

Mga susing-salita: sipat-suri, panitikan sa kontemporaryong panahon, siday, Tanauan National High School

2. Introduksyon

Ang panitikan ay salamin ng maunlad na kultura, ito ay lunduyan tungo sa mas matatag na pagkakakilanlan ng mga tao ng isang bansa. Lalo pa’t sa kasalukuyang panahon, ang panitikan ay isang kasangkapan tungo sa paghubog at pagbagtas ng kasaysayan. Ang Pilipinas noon pa man ay maituturing nang mayaman sa panitikan. Sa katunayan, sinabi ni De Loyola (2022) na bago pa man dumating ang mga mananakop na dayuhan sa bansa, ang mga sinaunang Pilipino ay may sarili nang kultura at mga tradisyon, ito ay batay sa tala ni Fray Pedro Chirino sa kanyang aklat na *Relacion de las Islas Filipinas* noong 1604. Ngunit paglaon ng panahon ito ay unti-unting nawala at napalitan dahil sa impluwensiya ng mga dayuhan. Ani pa Nibalvos (2019) malaki ang naging impluwensiya ng kolonyalismo sa sining at panitikang Pilipino dahil sa mga pagbabagong naganap sa lipunan. Sa kasalukuyang panahon, maituturing pa rin na isang penomenon ang unti-unting pagkamatay ng panitikang Pilipino dahil sa neokolonyalismo na itinuturing na kanser ng lipunan (Lim, 2014).

Bukod sa ibang uri ng mga akdang pampanitikan, ang tula ay isa sa mga madalas isulat ng mga Pilipino. Ayon pa kay Coroza (2006) para sa sinaunang pamayanan, karaniwan ang pagtula at ang mga likha ay pag-aari ng lahat, tulad ng lupa, tubig, at gubat. Sa Silangang Bisayas, ang tula o *siday* ay isang sining na kadugtong sa buhay ng mga Waray. Ayon pa kay Galit (2024) ang siday ay hindi lamang isinusulat para sa layuning pampanitikan at sa pagpapaunlad ng wika, kundi ginagamit din upang mailarawan ang kultura at kalagayang panlipunan ng mga Waray at mapalalim ang pag-unawang sosyo-kultural. Ngunit isa sa mga tunay na kinakaharap na suliranin ng panitikang Waray ay ang mababang kawilihan ng bagong henerasyon sa pagsulat ng mga ito gamit ang wika nito na ayon pa kay Tenasas (2020), ang kasalukuyang henerasyon ay may tinatawag na “*local knowledge scarcity*” na siyang nagiging dahilan ng unti-unting pagkamatay ng kultura at lokal na panitikan. Dagdag pa niya, sa kasalukuyan, kinakaharap ng lipunan ang isang henerasyon ng mga kabataang intelektuwal na hindi naman salungat sa pagbabasa, subalit hindi rin gaanong nahihikayat sa pagbabasa ng mga aklat, at unti-unting ring binago ng makabagong midya ang paraan ng pagdama sa wika at mga kaisipan, kundi maging ang pag-unawa sa daigdig at sariling pagkakakilanlan. Gayundin, malalim na naapektuhan ang panitikan, lalo na ang pasalitang tula at ang panulaan sa pangkalahatan.

Sa katunayan, ang National Commission for Culture and the Arts (NCCA) may mandatong gumawa at magpatupad ng mga programang nangangalaga at nagtataguyod sa kultura, sining, at kasaysayan ng bansa. Ipinapalaganap din nito ang mga likhang sining at tradisyon sa loob at labas ng Pilipinas habang pinananatili ang mataas na kalidad ng mga gawaing pangkultura. Sa ilalim nito, ang pagtatag ng Philippine Cultural Education Program 2025 (PCEP) ay may mithiin na palawakin ang kaalaman at pagpapahalaga ng mga Pilipino sa kultura, sining, kasaysayan, at pamanang pambansa sa pamamagitan ng edukasyon. Mandato nitong isulong, pangalagaan, at isama ang kulturang Pilipino sa pormal, di-pormal, at impormal na pagkatuto (NCCA, 2025).

Samantala, sa pamamagitan ng DepEd Order Blg. 32, s. 2015, itinaguyod ng Kagawaran ng Edukasyon ang paggamit ng lokalisasyon at indihenisasyon bilang mahahalagang paraan ng kontekstuwalisasyon sa pagtuturo ng iba't ibang asignatura. Kaayon din ito ng mga probisyon ng MATATAG Kurikulum sa ilalim ng DepEd Order Blg. 10, s. 2024, na naglalayong malinang ang kaalaman at kakayahan ng mga mag-aaral habang pinaunlad ang kanilang pagpapahalaga sa kultura, kapaligiran, at mga natatanging katangian ng sariling pamayanan. Kaugnay nito, binigyang-diin ni Galit (2024) ang pangangailangang makabuo ng mga kontekstuwalisadong kagamitang panturo sa Filipino sapagkat nakatutulong ang mga ito upang maging mas madali, makabuluhan, at malapit sa karanasan ng mga mag-aaral ang proseso ng pagkatuto.

Magkagayunpaman, ang mga mandatong ito ay isa lamang sa ilan pang mga pagnanais upang buhayin at pagyamanin ang kultura at panitikang Pilipino. Kung kaya, nilayon ng pag-aaral na ito na kolektahin at suriin ang ilan sa mga akdang naisulat na mga *Siday* ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School sa Leyte. Sa pamamagitan nito ay magiging karagdagang materyal ang mga ito sa pagdukal ng kaalaman sa at pagpapaunlad ng panitikang Waray.

Layunin ng Pag-aaral - Nilalayon ng pag-aaral na ito na mapaunlad at makilala ang panitikang Waray ng mga nakararami lalong-lalo na ng mga mambabasa. Ang mga sumusunod ay mga katanungan kaugnay sa pagsusuri sa mga akdang naisulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School:

1. Ano-anong siday ang naisulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School?
2. Ano-anong paksa ang nangibabaw sa mga siday na naisulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School?

Balangkas Teoretikal - Nakaangkla ang pag-aaral na ito sa Teoryang Mimetiko ni Plato bilang pangunahing batayan sa pagsusuri ng mga siday. Ayon sa teoryang ito, ang panitikan ay isang representasyon o paggaya sa buhay. Ipinakikita nito ang mga karanasan, pananaw, damdamin, at mga pangyayaring nagaganap sa lipunan sa pamamagitan ng malikhaing pagpapahayag. Sa pananaw ni Plato, ang panitikan ay nagsisilbing salamin ng realidad na maaaring magsiwalat ng katotohanan tungkol sa tao at sa mundong ginagalawan (Alvarado, 2019). Dagdag pa rito, malaki ang gagampanan ng teorya sa pagsusuri kung saan ang mga siday na naisulat ng mga mag-aaral ay maaaring magsilbing repleksiyon ng kanilang mga karanasan, obserbasyon, paniniwala, at pagpapahalaga. Sa pamamagitan nito, masusuri ang mga akda bilang salamin ng kanilang kontemporaneong pamumuhay at magiging batayan sa pagtukoy sa mga paksang kadalasang nangingibabaw sa kanilang mga isinulat.

Gayunpaman, ang Teoryang Realismo ay konektado sa Teoryang Mimetiko, sapagkat masusuri sa mga akda ng mga mag-aaral ang maaaring katotohanan na nakapaloob sa tema ng kani-kanilang mga akda. Ang mga akda ng mga mag-aaral ay naglalaman ng mga katotohanan na posible at tunay na nangyayari sa lipunang ginagalawan. Sa teoryang realismo, dito tinatalakay ang katotohanang bumabalot sa isang akda kung ito ba ay tunay na nangyayari sa lipunang ginagalawan at saklaw rin sa teoryang ito ang mga istoryang maaaring nangyayari sa buhay ng tao hindi lang sa mga kwentong nababasa. Ipinaliliwanag din dito ang katotohanan kaysa kagandahan, sinumang tao, ano mang bagay o lipunan, ayon sa mga realista ay dapat maging makatotohanan ang paglalarawan o paglalahad. Sa panahong ito, nakilala ang lumaganap na kaisipan nina Karl Marx at Frederick Engels (Villafuerte, 2000).

Bukod dito, nakabatay rin ang pag-aaral sa Teoryang Sosyolohikal, na nagbibigay-diin sa ugnayan ng panitikan at lipunan. Ayon kina Robante (2023), na binanggit si Castillo (2019), gagamitin ang Teoryang Sosyolohikal upang higit na maipaliwanag ang mga paksang lumitaw sa mga siday. Sa pamamagitan nito, masusuri kung ang mga temang nangingibabaw sa mga akda ay nagpapakita ng mga karanasan, pagpapahalaga, at kalagayang panlipunan ng mga mag-aaral. Makatutulong din ang teoryang ito upang maunawaan ang kaugnayan ng mga paksang isinulat sa konteksto ng kanilang pamayanan at sa kontemporaneong lipunang kanilang ginagalawan.

Sa kabuuan, magkaugnay ang Teoryang Mimetiko, Teoryang Realismo, at Teoryang Sikolohikal sa pagsusuri ng siday. Sapagkat, binibigyang-diin ng Teoryang Mimetiko ang panitikan bilang salamin ng buhay ng may akda at ng mga karanasang maaaring maging batayan ng paglikha ng siday. Pinagtibay naman ng Teoryang Realismo ang pagsusuri sa pamamagitan ng pagbibigay-halaga sa makatotohanang paglalarawan ng mga tao, pangyayari, at sitwasyong makikita sa mga siday. Samantala, ipinaliliwanag ng Teoryang Sosyolohikal ang ugnayan ng mga paksang lumitaw sa mga akda at ng kalagayang panlipunang pinagmulan ng mga ito. Sa pagsasanib ng tatlong teoryang ito, nagiging higit na komprehensibo ang pagsusuri sa mga siday, partikular sa pagtukoy sa mga naisulat na akda at sa pagsusuri sa mga paksang nangingibabaw na sumasalamain sa karanasan at realidad ng mga mag-aaral.

3. Metodolohiya

Ang pag-aaral na ito ay isinagawa alinsunod sa pamaraang kalitatibo, tiyak ang disenyonang deskriptibo. Ayon kay Shinija (2024), ang deskriptibong disenyo ng pananaliksik ay ang isang paraan ng pagmamasisid, paglalarawan, at pagdudukumento sa aspekto ng isang sitwasyon o pangyayaring naganap nang natural. Kaugnay nito, ipinaliwanag naman ni Sandelowski (2000), ang deskriptibong kuwalitatibo na pananaliksik ay isang batayang lapit sa pananaliksik na naglalayong magbigay ng malinaw at tuwirang paglalarawan ng isang penomenon batay sa mga nakalap na datos. Dagdag pa rito, sa pagpapakahulugan naman nina Creswell at Poth (2018), na ang ganitong disenyo ay gumagamit ng mas kaunting pagpapakahulugan at hindi gaanong nakabatay sa pagbuo ng mga teorya, bagkus ay nakatuon sa masusing paglalarawan at pagsusuri ng mga datos upang maipakita ang tunay na kahulugan ng pinag-aaralang penomenon. Batay sa mga pagpapaliwanag na ito, ang disenyo ay angkop sa pag-aaral sapagkat nilalayon nitong suriin ang mga siday na naisulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School. Sa pamamagitan ng masusing pagsusuri sa nilalaman ng bawat siday, natukoy ang mga paksang kadalasang nangingibabaw at naipaliwanag kung paano sumasalamain ang mga ito sa mga karanasan, pananaw, pagpapahalaga, at realidad ng mga mag-aaral sa kontemporaneong lipunan.

Sa pag-aaral na ito, ang pagpili ng lokal ay isinaalang-alang lalo pa't ito ay kilala bilang isa sa mga bayang may mayamang tradisyon sa panitikang Waray at tahanan ng isa sa mga kinikilalang iskolar at manunulat na si Jaime C. de Veyra, na may mahalagang ambag sa panitikang Waray at Wikang Filipino. Bukod dito, ang Tanauan National High School ay aktibong nakikilahok sa iba't ibang patimpalak sa larangan ng pagsulat at pamamahayag, upang maging angkop itong pagkunan ng mga akdang pampanitikan na susuriin sa pag-aaral.

Bago isinagawa ang pangangalap ng datos, humingi muna ng pahintulot ang mananaliksik sa Punong-guro ng Tanauan National High School upang maisagawa ang pag-aaral. Matapos maaprubahan ang kahilingan, nakipag-ugnayan ang mananaliksik sa tagapangulo ng Departamento ng Filipino at sa mga gurong may hawak ng asignatura upang makahingi ng tulong sa pagkalap ng mga siday na naisulat ng mga mag-aaral. Bukod dito, matapos makuha ang mga kinakailangang pahintulot, tinipon ang mga siday na nagsilbing pangunahing datos ng pag-aaral. Ang bawat akda ay inayos at inihanda upang maging batayan sa masusing pagsusuri ng nilalaman. Tiniyak din ng mananaliksik na ang mga nakalap na siday ay gagamitin lamang sa layunin ng pananaliksik at pananatiliing kumpidensiyal ang pagkakakilanlan ng mga may-akda kung kinakailangan.

4. Paglalahad, Pagsusuri, at Interpretasyon ng mga Datos

Talahanayan 1

Mga Siday na Naisulat ng mga Mag-aaral ng Tanauan National High School

Pamagat
Ayaw Tapud Baki
Ni: Ebeth Quilaquil Panubio
Kay Ano Sugad?
Ni: Danica Elona
Karma
Ni: Realuz Capangpangan
Pag-eskwela han Usa nga Bata
Ni: Jan Loid Tolibas
Hinigugma Ta Ikaw
Ni: Rea Mae Cajandoc

Matutunghayan sa Talahanayan 1 ang limang siday na naisulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School, ang mga ito ay pumapaksa sa pagmamahal at buhay ng mga awtor. Ang unang siday ay ang “Ayaw Tapud Baki” [Huwag kang umasa Palaka] ni Ebeth Quilaquil Panubio na pumapaksa hinggil sa pagmamahal sa kapuwa. Ang pangalawa naman ang ang siday na “Kay ano Sugad?” [Bakit Ganon?] ni Danica Elona na pumapaksa sa iba’t ibang pag-uugali ng tao. Ang pangatlo ay ang “Karma” [Karma] ni Realuz Capangpangan na pumapaksa sa kasawian ng puso. Ang pang-apat ay ang “Pag-eskwela han Usa nga Bata” [Pag-aaral ng Isang Bata] ni Jan Loid Tolibas na pumapaksa naman ng kalagayan ng isang bata sa kanyang pag-aaral. At ang Panglima ay ang “Hinigugma ta Ikaw” [Minahal Kita] ni Rea Mae Cajandoc na pumapaksa naman sa isang pagmamahal na wagas at walang hinihinging kapalit.

Sa kabuuan, may limang (5) mga siday ang nakolekta ng mananaliksik mula sa mga kalahok, at ang mga ito ay nakasulat sa wikang Waray. Ang mga ito ay patunay lamang na sa kasalukuyang panahon ay may ilan pa ring mga kabataan ang sumusulat ng mga siday ayon sa kanilang interes, karanasan at damdamin. Ayon pa kay Amat (2019), ang mga panitikan ay maaari paring magpatuloy habang may mga matatandang mahilig magkuwento nito.

Talahanayan 2

Paksang Naningibabaw sa mga Naisulat na Siday ng mga Mag-aaral ng Tanauan National High School

Pamagat	Paksa
Ayaw Tapud Baki	Pagmamahal
Ni: Ebeth Quilaquil Panubio	
Kay Ano Sugad?	Paninira sa Kapuwa Tao
Ni: Danica Elona	
Karma	Kasawian ng Puso
Ni: Realuz Capangpangan	
Pag-Iskwela han Usa nga Bata	Kalagayan ng Bata Tungkol Kaniyang Pag-aaral
Ni: Jan Loid Tolibas	
Hinigugma Ta Ikaw	Pagmamahal nang wagas
Ni: Rea Mae Cajandoc	

Makikita sa talahanayan 2 ang iba’t ibang uri ng siday na isinulat ng mga mag-aaral ng Tanauan National High School, ang mga ito’y kinakitaan ng mga paksa at aral batay sa pagsusuri ng mananaliksik.

Una sa mga siday ay ang “Ayaw Tapud Baki” na isinulat ni Ebeth Quilaquil Panubio. Ang akdang ito ay may temang “Pagmamahal” ito ay isang uri ng klasikong pag-ibig na tumutukoy sa pagmamahalang may pagitan. Ayon sa konteksto ng siday, binigyang paglalarawan dito ang parang langit–lupang pagitan ng pagmamahalan. Batay sa mga linya ng siday:

*“Mag-aano manla ako kay minus man ako hin mga pagtan-aw,
 Kay kumo ako lugdang tubig nga magtin-aw,
 Pero waray sasabuta ha urhi nga mga adlaw,
 Ini nga lugdang magpapatibabaw...”*
*“Apan iday puydi ba ako makaduol sa inyong pantalan,
 Aron akog makagdiskarga sa akong gugmang kinamada.”*

Sa unang saknong ng siday, inilalarawan dito ang mababang katayuan ng isang tao na maaaring puno ng panghuhusga at pangmamaliit ng kanyang kapwa. Dahil dito, masasabing ito ay kumakatawan sa isang indibiduwal na nagmamahal sa kanyang kapwa na may mas mataas na antas ng pamumuhay. Bukod nito, ang ikalawang saknong ng siday ay naglalarawan ng pagpupursige at tapang sa pag-ibig. Ang uri ng temang ito ay maaaring mailapit sa teoryang klasikal lalo pa't ito ay tumutukoy sa uri ng imahen ng pag-ibig na ipinakilala ni Shakespeare sa kanyang akdang Romeo at Juliet. Ani pa, Vicuña (2023) sa kanyang artikulong "Hindi ito Pag-ibig",

"Ang mga babaeng namamatay nang dahil sa pag-ibig ay may kariktang kahabag-habag, nakapag-uudyok ng mapanglaw na pag-aasam. Ikinukubli ng kalunos-lunos na imahen ng naudlot na pag-ibig ang mga bagay na sa totoo'y pangit, mapait, at mahirap maarok"

Sa mas simpleng paglalarawan, isinasaad nito na ang pagkamatay dahil sa pag-ibig ay nakakaawa at malungkot. Ngunit sa likod ng romantikong larawan nito ay naroon ang sakit, pait, at hiras na dulot ng bigong pag-ibig. Samantala sa konteksto ng pag-aaral, ang nasabing siday ay nagpapaliwanag na ang pag-ibig ay mapanakit. Sapagkat hinahamak nito ang hiras alang-alang sa pagmamahal na nais makamit.

Sa kabilang banda, mapapansing nakasulat ang akda sa dalawang magkaibang wika—ang Waray at Cebuano. Dahil dito, mas naging malalaim ang pagsusuri sa tunay na kahulugan ng siday. Ayon sa kalahok, ang wikang kanyang kinagisnan ay may epekto sa kanyang istilo ng pagsulat. Aniya pa,

"Kay ha balay po may nagbibisaya ngan nagwawaray"

Ngunit sa kabila ng pagkakaroon ng dalawang wika ng may-akda, hindi naman ito naging dahilan sa pagpapaabot ng kahulugan at mensahe ng kanyang siday. Bagkus, ito ay naging isang istilo sa pagsulat ng tulang Waray sa kontemporaneong anyo panitikan.

Ang ikalawang siday na may pamagat na "Kay Ano Sugad?" ay isinulat ni Danica Elona. Ito ay patungkol sa mga pag-uugali ng mga tao sa lipunang ginagalawan, ang siday ay kinapapalooban ng pagiging mapanira sa kapuwa.

Batay sa nabanggit sa akda na nagsasabing:

*"Bisan hi ikaw it buotan,
Hi ikaw la gihap an gin raraugdaugan,
Kay bisan ka kuma-in,
Damo la an lain-lain Nga mga yakan nga maglain,
Damo an mga pulong nga waray kamatuoran
waray ka ginbubuhat nga karautan
Hi ikaw pa lugud an gin ruruba han mga katawhan."*

Ang siday na ito ay maiuugnay sa mga teoryang pampanitikan na realismo na pinasikat noon nina Karl Marx at Frederick Engels at ang teoryang mimetiko. Kung papansinin ang makatotohanang pangyayaring nagaganap sa lipunan kahit nga sa mga lansangan at kahit saang banda ay makikita ang ganitong karanasan ng tao, panghuhusga, paninira, at hindi maayos na pakikitungo sa kapwa. Ayon kay Plato, ang akdang pampanitikan ay kumakatawan sa mga karanasan, kilos, at realidad na nasasaksihan ng tao sa lipunan (Alvarado, 2019). Sa pamamagitan ng siday, naipakita ang mga pagpapahalaga at pag-uugaling umiiral sa pamayanan na nagsisilbing repleksyon ng tunay na buhay. Bukod sa teoryang realismo, maiuugnay rin ang teoryang mimetiko sapagkat nagpapakita ito sa tunay na nararanasan ng mga indibiduwal bilang repleksyon ng kanilang pakikisalamuha sa loob ng isang lipunan. Ipinakikita nito ang mga pagpapahalaga at pag-uugali ng umiiral sa lipunang kinabibilangan ng tao. Kung pagbabasehan ang akda ito'y tunay na may kinalaman sa nasabing teorya.

Mula sa linyang:

*“Damo la gihap it natatamay ngan ginpapakaaluhan
Kay sugad iton damo it maglain it batasan,”
“May-ada usa nga tawo bisan Diri mo labtan masiring maki-awayon
Kay ano sugad it mga tawo damo nga suson
Danay makuri liwat intindihon.”*

Sa saknong na ito, ipinakikita ng siday na ang ugali ay isang transformatibong pwersa, ito ay nakapagpapabago sa kilos at isip ng tao. Sa pamamagitan ng siday na ito, inilalantad ng awtor ang totoong pangyayari sa ugali ng tao at sa kanyang lipunan bilang pagkabigo. Sa konteksto ng sikolohiyang Pilipino, ang ugaling ito ay may kinalaman sa “tampo” ayon pa kina Arcilla at Canayong (2019) ang tampo ay may kaugnayan sa sumpong o panandaliang pagkainis na kadalasan tinatago lamang sa sarili at may ugaling pagtanggap. Dagdag pa, ito ay munting galit na madaling mawala.

Ang ikatlong akda ay may pamagat na “Karma” ni: Realuz Capangpangan. Napapatungkol ang siday na ito sa sawing pag-ibig. Marahil dahil sa tema ng akdang ito ay masasabi ng mananaliksik na ang may akda ay maaaring nakaranas na nang ganito kabigat na suliranin sa pagmamahal o buhay pag-ibig. Ang ganitong uri ng usapin sa buhay ay tampok lalo na sa kabataan ayon sa panahong kinabibilangan. Sa akdang ito, ang karma ay inilalarawan bilang isang *emotional expression* bilang *coping strategy*. Samantala, ayon pa sa pag-aaral nina Murillo et al. (2025) ang *dark humor*, isang paraan ng pagpapahayag ng damdamin na gumagamit ng ironiko o sarkastikong pananalita upang talakayin ang mga sensitibong paksa bilang paraan ng pagharap o pag-angkop sa mga suliranin.

Sa siday, binanggit ang mga saknong na nagsasabi na:

*“Ikaw sige it tawa Ako nagtitinangis pa,
Malipayon kana ha iya Samtang ako nagkukuri pa.”
“Intoy huna-hunaa
Mayda sinisiring nga karma
Maabot it takna Ikaw liwat it mabibiktima.”*

Mapapansin sa mga saknong na nabanggit ang pagiging emosyonal ng may akda, dito inilalahad kung ano ang nilalamang pampag-iisip ng may akda hinggil sa kanyang opinyon o di kaya’y karanasan sa buhay. Namayani rin sa siday ang katangian ng pagiging bigo at panghihinayang sa pag-ibig ng isang tao. Sa kabilang banda, kung susuriin sa pananaw ng *Cultural Relativism*, makikita na ang paniniwala ng persona sa *karma* ay maaaring maunawaan batay sa mga paniniwala at pagpapahalagang umiiral sa kaniyang kultura at lipunang kinabibilangan. Sa halip na husgahan ang ganitong pananaw, ipinakikita ng *Cultural Relativism* na ang mga paniniwala at pagpapahalagang ito ay dapat unawain sa konteksto ng kulturang pinagmulan ng may-akda. Dahil dito, higit na naipaliliwanag ang mensahe ng siday at ang ugnayan nito sa mga paniniwala at karanasang umiiral sa lipunan. Bukod dito, maliban sa teoryang sikolohikal, maiuugnay rin ang akda sa teoryang realismo sapagkat inilalarawan nito ang mga makatotohanang karanasang nararanasan ng tao sa buhay, lalo na sa usapin ng pag-ibig. Nabanggit na ang ganitong suliranin ay karaniwang nararanasan ng maraming kabataan sa kasalukuyan.

Patunay rito ang taludtod na:

*“Malipayon ka na ha iya,
samtang ako nagkukuri pa,”*

na nagpapakita ng sakit at panghihinayang na dulot ng pagkabigo sa pag-ibig. Ang ganitong sitwasyon ay hindi lamang kathang-isip kundi bahagi ng realidad na nararanasan ng maraming tao. Maiuugnay rin ang akda sa Teoryang Mimetiko sapagkat malinaw na ginagaya o isinasalamin nito ang mga karanasan at damdaming umiiral sa tunay na buhay.

Pinatutunayan ito mula sa linya ng siday na:

*“Kakulop akon ka pa,
pero yana iya ka na,
ginbayaan nga mag-usa,
samad inin dughan ura-ura,”*

ay sumasalamin sa karaniwang karanasan ng mga taong nakaranas ng kabiguan sa pag-ibig. Sa pananaw ng Teoryang Mimetiko, ang panitikan ay nagsisilbing salamin ng buhay, kaya't ang mga pangyayaring inilalarawan sa siday ay maituturing na repleksiyon ng mga sitwasyong nagaganap sa lipunan. Ngunit sa kabila ng lahat ng ito ay may makukuha paring moral o aral sa akda kasidayd ng Wag magmahal kung hindi kayang panindigan at wag mang iwan na parang wala lang dahil baka bukas puso mo naman ang masawi at maiwan. Kaya ang ganitong uri ng gintong aral ay masasabing magiiwan ng isang magandang kaalaman para sa mga mambabasa.

Ang ikaapat na siday na may pamagat na “Pag-Iskwela Han Usa Nga Bata” na isinulat ni Jan Loid Tolibas na tumatalakay o may paksaing patungkol sa kahalagahan ng pag-aaral. Mamumutawi sa akda ang kung ano ang importansya ng pag-aaral o edukasyon sa buhay ng tao bilang isang salik na bumubuo at humuhubog sa pagkatao ng bawat indibidwal. Masasabi mang likhang-isip ang ganitong uri ng akda ngunit naglalaman naman ito ang mahalagang moral o aral na tiyak na aantig at tatatak sa isip ng tao kasidayd ng huwag maging tamad sa pag-aaral bagkus magpursige ang bawat isa upang buhay at kinabukasan ay mabago sa magandang paraan. Ang ganitong moral ay may malaking epekto marahil sa taong babasa lalo na sa taong may mithiin at may gustong patunguhan sa buhay. Sa pagsusuri ng mananaliksik, ang akda ay pangunahing maiuugnay sa Teoryang Mimetiko sapagkat inilalarawan nito ang isang sitwasyong hindi nalalayo sa tunay na kalagayan ng lipunan. Ang kuwento ng isang batang ayaw mag-aral ngunit kalaunan ay napagtanto ang kahalagahan ng edukasyon ay sumasalamin sa mga karanasang nararanasan ng maraming kabataan. Bilang salamin ng buhay, ipinakikita ng siday na ang edukasyon ay may mahalagang papel sa paghubog ng kinabukasan at pagkatao ng isang indibidwal.

Makikita ito sa mga taludtod na nagsasabing:

*“May aada uusa nga bata nga nagdudumiri pag-eskuwela,
gusto la niya pagminulay ug paginukoy manla ha ira balay...”
“Kun amo man ini it bunga hit diri niya pag-eskuwela...”
Gabay kita umiskuwela para mahibaro lugod kita hit ngatanan.”*

Sa pamamagitan ng mga linyang ito, naipakikita ng akda ang mga makatotohanang pangyayaring maaaring maranasan ng isang mag-aaral at ang mga bunga ng kaniyang mga pagpapasya. Bukod dito, maaari ring suriin ang akda sa pananaw ng *Sociocultural Theory*. Sa lente ng teoryang ito, makikita na ang pagkatuto at paghubog ng pag-uugali ng bata ay hindi lamang bunga ng kaniyang sariling desisyon kundi ng impluwensiya ng pamilya, paaralan, at lipunang kaniyang kinabibilangan.

Ang mga taludtod na:

*“Sanglit kita na mga bata tuhaya gud pag-eskuwela
para mahibaro kita pagrespeto hit aton kag-anak ug iba pa,”*

Ito ay nagpapakita na ang edukasyon ay nagsisilbi ring daan upang malinang ang paggalang, disiplina, at iba pang pagpapahalagang panlipunan. Sa ganitong pananaw, naipaliliwanag na ang pag-aaral ay hindi lamang isang personal na tungkulin kundi isang prosesong hinuhubog ng ugnayan ng tao sa kaniyang kapaligirang panlipunan at pangkultura. Ayon pa sa Atlantic International University (2025), napakahalaga ng papel na ginagampanan ng edukasyon sa buhay ng tao. Layunin nitong magbigay-daan sa isang matagumpay na kinabukasan at bigyang-kapangyarihan ang bawat indibidwal upang maging mas kompetitib sa kani-kanilang larangan.

Ang panghuling akdang siday ay pinamagatang “Hinigugma Ta Ikaw” ni Rea Mae Cajandoc. Namumukod tangi rito ang paksang diwa na tungkol sa pagmamahal na wagas. Kung pagbabasehan ang akdang ito maaaring

masabi ng nakararami na naging malikhain ang manunulat sa kanyang obrang nilikha lalo na pagdating sa mga simbolismo na nakita ng mananaliksik at larawang diwa na namutawi sa nasabing akda.

Ayon sa linya ng siday:

*“Bisan gud ano tak buhaton ikaw gud la tak gusto lanaton,
bisan pa nat ine burubaliktaron ikaw gud la it para ha akon”*

Sinyales lamang ang siping ito ng akda na handa ang isang tao na magbigay, magpakatanga, at magpakamartir alang-alang sa pag-ibig. Mahihinuha sa daloy ng akda na kung pagbabasehan ang mga salik at emosyon nito ay masasabing may karanasan na ang batang sumulat ng obrang ito na tungkol sa pag-ibig o di-naman kaya’y batay lamang sa kanyang imahinasyon o opinyon pagdating sa salitang pagmamahal. Hindi maiiwasan sa buhay ng tao ang magkaroon ng ganitong paniniwala pagdating sa pag-ibig. Kaya naman upang magkaroon ng kaalaman ang mga mambabasa tungkol sa siday, batay sa pagsusuring ginawa ng mga mananaliksik kinakikitaan ito ng dalawang moralidad na maaring makaapekto sa babasa. Una, magmahal ng naaayon, kung ika’y nagmamahal ay wag sanang sumubra dahil baka sa huli ikaw lamang ay masawi. Pangalawa, magmahal ng may paniniwala sa isa’t isa, kailangan lamang ng pagkakaunawaan ng bawat isa upang walang mangyaring pagpapakatanga, pagpapakamartir at pagbibigay ng lahat ng lahat ng bagay sa taong minamahal.

Batay sa pagsusuri, maiuugnay ang akdang ito sa teoryang sikolohikal sapagkat Layunin ng siday na maghatid tanong sa mga mambabasa na tiyak hahamon sa isip ng bawat isa kasidayd ng siping ito “ano kaya ang mangyayari sa tao kung ibibigay niya ang lahat ng bagay sa kanyang taong minamahal?” maliban lamang sa mapapa-isip ang babasa sa ganitong uri ng akda ay malalaman din dito ang nilalaman at katayuan ng pag-iisip ng tao kasidayd sa siday. Bukod sa teoryang sikolohikal ay nariyan rin ang teoryang mimetiko na namukod tangi sa akda. Kaya’t ang damdamin at sitwasyonng inilalarawan sa siday ay maaaring repleksiyon ng mga karanasan ng maraming tao sa lipunanan.

Mula sa sipi ng linya ng siday na:

*“Mahalon mo la ak amo la tak kalipayon,
ikaw gudla tak mamahalon,
lumakat man ako hini nga nasud,
mabalik ak para ha aton.”*

Bukod dito, maari ring suriin ang akda sa pananaw ng teoryang semiotika. Sa lente ng teoryang ito, ang mga pahayag, simbolo, at larawang-diwang ginamit sa siday ay nagtataglay ng mas malalim na kahulugan kaysa sa literal nitong ipinahahayag. Ayon kay Macatangay (2024), ang semiotikang pagsusuri ay nakatutulong sa paglalantad ng mga nakatagong kahulugan ng mga simbolo at iba pang elementong pampanitikan sa pamamagitan ng pagsusuri sa ugnayan ng *signifier* at *signified*. Sa ganitong paraan, higit na napalalalim ang pag-unawa sa ideolohiya at mensaheng nakapaloob sa isang akdang pampanitikan. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga simbolong ito, higit na nauunawaan ang mensahe at damdaming nais ipabatid ng may-akda sa mga mambabasa.

Mula sa sipi ng linya ng siday na:

“Lumakat man ako hini nga nasud mabalik ak para ha aton”

Nangangahulugan lamang mula sa linyang ito, hindi lamang natutukoy sa pisikal na pag-alis kundi nagsisilbi ring simbolo ng sakripisyo, katapatan, at paninindigan sa pag-ibig. Ipinahihiwatig nito na sa kabila ng distansya, panahon, at mga pagsubok na maaaring maranasan, nananatiling matatag ang hangarin ng persona na balikan at ipaglaban ang taong kaniyang minamahal.

Samantala, sa pahayag na

“Ikaw gud la it para ha akon,”

Ito ay nagsisilbing simbolo ng lubos na katapatan, pagtitiwala, at wagas na katapatan sa pagmamahal sa tao. a pamamagitan ng mga simbolong ito, naipakikita ng siday na ang tunay na pag-ibig ay hindi lamang nasusukat sa mga salitang binibigkas kundi naaayon sa kahandaang magsakripisyo, maghintay, at manatiling tapat sa taong minamahal. Dahil dito, higit na napalalalim ng teoryang semiotika ang pag-unawa sa mga kahulugang nakapaloob sa mga simbolo at larawang-diwang ginamit ng may-akda sa pagbuo ng kabuuang mensahe ng siday. Ipinahihiwatig ng akda na ang tunay na pagmamahal ay hindi lamang nakabatay sa matinding damdamin kundi sa tamang pagpapahalaga, paggalang, at pananagutan sa isa't isa. Ang siday ay nagsisilbing paalala na ang pag-ibig ay dapat samahan ng tiwala, pag-unawa, at katapatan upang maging matatag sa kabila ng anumang pagsubok. Higit sa lahat, itinuturo ng akda na ang pagmamahal ay nararapat ibigay nang may hangganan at paggalang sa sariling dignidad, sapagkat ang tunay na pag-ibig ay hindi lamang marunong magsakripisyo kundi marunong ding pahalagahan ang sarili at ang kapakanan ng kapwa.

Batay sa isinagawang pagsusuri ng mananaliksik napag-alaman na malimit mabanggit ang mga akdang siday na mayroong paksaing napapatungkol sa pag-ibig. Kasali rito ang mga akdang may may pamagat na “Ayaw Tapud Baki”, “Karma”, at “Hinigugma ta Ikaw”. Habang ang dalawa namang akda na “Kay Ano Sugad?” at “Pagskwela Han Usa Nga Bata” ay may mag iba namang paksain na ang isa ay napapatungkol sa kamalayan sa pag-uugali ng taong nakapaligid sa kanya at isa naman ay napapatungkol sa buhay pag-aaral ng isang bata. Ngunit sa kabuuan, ang mga siday na ito ay salamin ng buhay at replektibong kultura ng mga Waray.

5. Lagom, Kongklusyon, at Rekomendasyon

5.1 Lagom

Sa kabuuan, ang pag-aaral na ito ay nakatuon sa pagkolekta at paglalarawan sa mga naisulat na siday sa Tanauan National High School. Ang mga siday na ito ay larawan ng kontemporaneong panulaang Waray. Ang unang siday ay ang “Ayaw Tapud Baki” [Huwag kang umasa Palaka] ni Ebeth Quilaquil Panubio na pumapaksa hinggil sa pagmamahal. Ang pangalawa naman ang ang siday na “Kay ano Sugad?” [Bakit Ganon?] ni Danica Elona na pumapaksa sa iba’t ibang pag-uugali ng tao. Ang pangatlo ay ang “Karma” [Karma] ni Realuz Capangpangan na pumapaksa sa kasawian ng puso. Ang pang-apat ay ang “Pag-eskwela han Usa nga Bata” [Pag-aaral ng Isang Bata] ni Jan Loid Tolibas na pumapaksa naman ng kalagayan ng isang bata sa kanyang pag-aaral. At ang Panglima ay ang “Hinigugma ta Ikaw” [Minahal Kita] ni Rea Mae Cajandoc. Ang pananaliksik na ito ginamitan din ng tatlong teorya bilang mga pundasyon sa pag-unawa at analisis sa mga datos ay materyal ang mga ito ay ang Memetic, Sikolohikal, saykolohikal, at Realismong dulog sa pagsusuri ng mga akdang pampanitikan. Batay sa pagsusuri, karamihan sa mga siday ay tumatalakay sa pag-ibig, gaya ng “Ayaw Tapud Baki,” “Karma,” at “Hinigugma Ta Ikaw.” Samantala, ang “Kay Ano Sugad?” ay tungkol sa pag-uugali ng tao, habang ang “Pag-Iskwela han Usa nga Bata” ay nakatuon sa buhay-estudyante ng isang bata. Sa kabuuan, ang mga siday ay sumasalamin sa buhay at kulturang Waray.

6. Kongklusyon

Sa kabuuan, ang pag-aaral na ito ay nakatuon sa pagkolekta at paglalarawan sa mga naisulat na siday sa Tanauan National High School. Ang mga siday na ito ay larawan ng kontemporaneong panulaang Waray. Ang unang siday ay ang “Ayaw Tapud Baki” [Huwag kang umasa Palaka] ni Ebeth Quilaquil Panubio na pumapaksa hinggil sa pagmamahal. Ang pangalawa naman ang ang siday na “Kay ano Sugad?” [Bakit Ganon?] ni Danica Elona na pumapaksa sa iba’t ibang pag-uugali ng tao. Ang pangatlo ay ang “Karma” [Karma] ni Realuz Capangpangan na pumapaksa sa kasawian ng puso. Ang pang-apat ay ang “Pag-eskwela han Usa nga Bata” [Pag-aaral ng Isang Bata] ni Jan Loid Tolibas na pumapaksa naman ng kalagayan ng isang bata sa kanyang pag-aaral. At ang Panglima ay ang “Hinigugma ta Ikaw” [Minahal Kita] ni Rea Mae Cajandoc. Batay sa pagsusuri, karamihan sa mga siday ay tumatalakay sa pag-ibig, gaya ng “Ayaw Tapud Baki,” “Karma,” at “Hinigugma Ta Ikaw.” Samantala, ang “Kay Ano Sugad?” ay tungkol sa pag-uugali ng tao, habang ang “Pag-Iskwela han Usa nga Bata”

ay nakatuon sa buhay-estudyante ng isang bata. Sa kabuuan, ang mga siday ay sumasalamin sa buhay at kulturang Waray.

Rekomendasyon - Batay sa isinagawang pag-aaral, inirerekomenda ng mananaliksik ang mga sumusunod na mungkahi o mga dapat gawin upang matugunan ng karampatang aksyon at hakbangin ng sinuman na may kamalayan sa pagprepreserba at pagpapalago ng panitikang Waray lalo na para sa mga sumusunod:

- Para sa mga guro, ganyakin pa ang mga mag-aaral na sumulat ng iba't ibang mga akdang pampanitikang Waray nang sa gayo'y mas lalong mapaulad pa ang nasabing panitikan nito.
- Sa paaralan, mas pagtuunan at bigyang halaga ang hilig ng mga mag-aaral sa larangan ng pagsusulat ng siday at iba't ibang akdang pampanitikan lalo na ang panitikang Waray upang magamit sa konetktuwalisadong pagkatuto ng mga mag-aaral sa klase.
- Pagyamanin ang pagsulat ng mga akdang may temang pagkamakabayan at iba pang temang panlipunan na hindi binigyang tuon bilang paksain o tema sa kahit anong anyo ng panitikang naisulat ng mga mag-aaral.
- Surriin ng iba pang mga mananaliksikang iba pang akdang pampanitikang Waray hindi lamang ang mga akdang nagtamo ng mga mataas na parangal katulad ng Palanca bilang instrumento ng isang pananaliksik.
- Sa mga mag-aaral, sanayin pa ang mga sariling kakayahan sa pagsusulat ng mga akdang pampanitikan nang sa gayo'y mahubog pa lalo ang talento ng bawat isa sa pagsulat ng siday.

AI Use Disclosure. Gumamit ang mananaliksik ng chatgpt para sa pagsasaayos ng salin ng mga sipi at talasanggunian tungo sa APA 7th Style Edition. Suri at inedit ng mga may-akda ang lahat ng output, kabilang ang fact-checking at beripikasyon. Walang kumpidensyal o personal na datos ang inilagay sa AI tools. Ganap na pananagutan ng mga may-akda ang nilalaman.

7. Sanggunian

- Atlantic International University. (2025). *The importance of education: Shaping the future of individuals and societies*. <https://aiu.edu/blog/the-importance-of-education-shaping-the-future-of-individuals-and-societies/>
- Alvarado, E. (2019). Luha ng buwaya: Wika at isyung sosyo-politikal ng mga magsasaka. *International Journal of Research Studies in Education*, 8(4). <https://doi.org/10.5861/ijrse.2019.4901>
- Amat, A. (2019). *Pagdalumang sa pamahin ng mga Taclobanon sa Hilagang Leyte* [Unpublished thesis]. Bicol State University.
- Arcilla, A. R. L., & Ruta-Canayong, N. J. (2019). Beeyotch's better than fiction: Intertekstual na signipikasyon sa pagpapahalagang Pilipino. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research*, 3(6), 209–222.
- Castillo, P. J., Garcia Z. A., Lalong-isip, P. J. & Maravilla, A. (2019). Mga Teorya at Dulog sa Pagsusuring Pampanitikan. [PowerPoint slides]. Good Tree International School. <https://www.slideshare.net/PjCastillo2/mga-teorya-at-dulog-sa-pagsusuring-pampanitikan>
- Cole, N. L. (2019). Definition of cultural relativism in sociology. *ThoughtCo*. <https://www.thoughtco.com/cultural-relativism-definition-3026122>
- Coroza, M. M. (2006). Ang dapat mabatid ng sinumang tutula (o magtuturo ng pagsulat ng tula). *Archium Ateneo*. https://archium.ateneo.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/filipino-faculty-pubs/article/1036/&path_info=Ang_Dapat_Mabatid_ng_Sinumang_Tutula_O_M.pdf
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. SAGE Publications.
- De Loyola, D. D. (2022, August 20). *Bago pa man dumating ang mga Kastila*. studylib.net.

- <https://studylib.net/doc/25900338/bago-pa-man-dumating-ang- mga-kastila>
- Department of Education [DepEd]. (2016, October 24). *Mother Tongue-based learning makes lessons more interactive and easier for students*. deped.gov.ph. <https://www.deped.gov.ph/2016/10/24/mother-tongue-based-learning-makes-lessons-more-interactive-and-easier-for-students/>
- Department of Education. (2024, July 23). *Policy guidelines on the implementation of the MATATAG curriculum (DepEd Order No. 010, s. 2024)*. https://www.deped.gov.ph/wp-content/uploads/DO_s2024_010.pdf
- Galit, G. (2024). Siday, hulagway ng lipunang Waray: Tugon sa kontekstuwalisasyon sa pagtuturo ng Filipino (Siday, Waray's social reflection: A response to contextualization in teaching Filipino). *The Normal Lights*, 18(2). <https://doi.org/10.56278/tnl.v18i2.2780>
- Lim. (2014, December 9). Kulturang Pilipino—Ang daanan ng pag-unlad. *Dustin's Blog*. <https://dlimm16.wordpress.com/2014/12/08/kulturang-pilipino-ang-daanan-ng-pag-unlad/>
- Macatangay, J. C. (2024). When Barthes meets Ben: Barthesian semiologies in selected short stories of Bienvenido N. Santos (BNS). *3L: Language, Linguistics, Literature—The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 30(4), 102–115. <https://doi.org/10.17576/3L-2024-3004-08>
- Murillo, J. S., Capin, C. A., Mesa, M. R., Torres, R. N. A., & Villanueva, C. M. (2025). Laughter in adversity: Exploring the meaning, motivations, and social uses of dark humor among Filipino college students. *Sinaya*, 3(3), 189–232. <https://doi.org/10.59588/3027-9283.1243>
- National Commission for Culture and the Arts. (2025). *Philippine Cultural Education Program 2025* [Brochure]. <https://philippineculturaleducation.com.ph/pcep/wp-content/uploads/2025/07/brochure-pcep-2025.pdf>
- Nibalvos, I. M. P. (2019). Lipunan at panitikan: Pag-uugat ng Kapilipinohan sa pagbubuo ng literaturang pambansa. *Malay Journal*, 32(1), Article 9. <https://doi.org/10.59588/2243-7851.1103>
- Robante, N., Reyes, D. A., & Libo-on, J. (2023). Maikling kwentong Hiligaynon: Isang pagsasalin at pagsusuring moralistiko at sosyolohikal. *Romblon State University Research Journal*, 5(1). <https://doi.org/10.58780/rsurj.v5i1.97>
- Sandelowski, M. (2000). Whatever happened to qualitative description? *Research in Nursing & Health*, 23(4), 334–340. <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/ijnss/article/view/71786>
- Shinija, N. A. (2024, April). *Descriptive research design*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19205.36325>
- Tenasas, M. R. E. (2020). The oral aurality of the radio Waray siday. *Kritika Kultura*, 35(1), 8. <https://archium.ateneo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1846&context=kk>
- Vicuña, V. G. (2023). Hindi ito kuwentong pag-ibig. *Katipunan*, 11(1), Article 5. <https://archium.ateneo.edu/katipunan/vol11/iss1/5>
- Villafuerte, Patrocinio V. (2000). *Panunuring Pampanitikan (Teorya at Pagsasanay)*. Valenzuela City: Mutya Publishing House, Inc.
- Vygotsky, L. (1978). *Socioculturalism theory*. <https://www.gowriensw.com.au/thought-leadership/vygotsky-theory>